

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књига XVII

WORKSHOP FOR ETHNOLOGICAL AND CULTURAL STUDIES – SVRLJIG

Book XVII

ETHNO-CULTURAL ANNALS

for the study of the culture of eastern Serbia
and the neighbouring regions

Editor-in-Chief

Sreten Petrović

Editor

Nedeljko Bogdanović

Editorial staff

Petar Vlahović, Mihaj N. Radan, Dragan Žunić,
Stanka Janeva, Ivica Todorović, Rade Milojković,
Irena Ljubomirović, Vojislav Filipović, Zoran Vučić

Svrljig
2013

УДК 008:39(082.1)

ISBN 978–86–907131–2–7

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКА РАДИОНИЦА – СВРЉИГ

књига XVII

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

за проучавање културе источне Србије
и суседних области

Главни и одговорни уредник

Сретен Петровић

Уредник

Недељко Богдановић

Редакција

Петар Влаховић, Михај Н. Радан, Драган Жунић,
Станка Јанева, Ивица Тодоровић, Раде Милојковић,
Ирена Љубомировић, Војислав Филиповић, Зоран Вучић

Сврљиг
2013

Издавач:
ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКА РАДИОНИЦА – СВРЉИГ
Боре Прице 2, Сврљиг, тел. 018/ 821-059
www.kcsvrljig.rs

За издавача:
Раде Милојковић

Рецензенти:
Сретен Петровић
Недељко Богдановић
Владимир П. Петровић
Војислав Филиповић

Лектор
Недељко Богдановић

Превод резимеа на енглески:
Марина Цветковић

Класификација
Татјана Филиповић – Радулашки

Припрема и штампа
Чигоја штампа, Београд

Тираж
300

Штампано 2013

Етно-културолошки ЗБОРНИК, књ. XVII, Сврљиг 2013

ДУХОВНА И МАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРА СТАНОВНИШТВА
ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И СУСЕДНИХ ОБЛАСТИ

У овом броју Зборника доносимо прилоге
археолошких, етнолошких, етномузиколошких, културолошких,
и филолошких истраживања културе
источне Србије и суседних области

Председник Савета Етно-културолошке радионице
мр Раде Милојковић

Председник Управног одбора Етно-културолошке радионице
проф. др Сретен Петровић

Савет редакције зборника

др Радост Иванова (Софија)
др Танас Вражиновски (Скопје), др Драган Жунић (Ниш)
др Сретен Петровић (Београд), др Недељко Богдановић (Ниш)
др Анна Плотникова (Москва), др Бранимир Ђорђевић (Ниш)
др Весна Марјановић (Београд), мр Раде Милојковић (Сврљиг)
др Милена Беновска-Събкова (Софија), др Владимир П. Петровић (Београд)
Душица Живковић (Књажевац), Дејан Крстић (Зајечар)

Садржај

Предговор	11
-----------------	----

I

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

<i>Владимир П. Петровић, Војислав Филиповић</i> НОВИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА TIMACUM MAIUS КОД СВРЉИГА ТОКОМ 2012. ГОДИНЕ	15
<i>Ивана Стојановић</i> ОСТАЦИ ЖИВОТИЊА СА ЛОКАЛИТЕТА НИШЕВАЦ – TIMACUM MAIUS КОД СВРЉИГА	19
<i>Гордана Јерemiћ</i> ПОВОДОМ ОСАМДЕСЕТ ГОДИНА СИСТЕМАТСКИХ РЕКОГНОСЦИРАЊА ТЕРИТОРИЈЕ ОПШТИНЕ СВРЉИГ – Необјављени подаци за топографску карту области.	27
<i>Сања Пилиповић</i> ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У ДОЛИНИ БЕЛОГ ТИМОКА У АНТИЦИ.	39
<i>Софија Петковић, Наташа Миладиновић-Радмиловић</i> НЕКИ ПРИМЕРИ ПОГРЕБНОГ КУЛТА НА КАСНОАНТИЧКОЈ НЕКРОПОЛИ У РАВНИ (TIMACUM MINUS) КОД КЊАЖЕВЦА	47
<i>Драгана Грбић</i> ВОЈНИ ЛЕКАРИ У ГОРЊОЈ МЕЗИЈИ	61
<i>Александар П. Булатовић</i> О ФУНКЦИЈИ И НАМЕНИ „МОДЕЛА ПЕЋИ“ СА ЛОКАЛИТЕТА РАНОГ БРОНЗАНОГ ДОБА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ	67
<i>Драган Милановић, Петар Милојевић</i> КАСНОНЕОЛИТСКИ ЛОКАЛИТЕТИ У АЛЕКСИНАЧКОЈ КОТЛИНИ: ПРИРОДНА СРЕДИНА И ЕКОНОМСКИ ПОТЕНЦИЈАЛИ	73
<i>Славиша Перић, Ђурђа Обрадовић, Олга Перић</i> РЕВИЗИОНА АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА НА НЕОЛИТСКОМ НАЛАЗИШТУ СЛАТИНА – ТУРСКА ЧЕСМА У ДРЕНОВЦУ КОД ПАРАЋИНА	83
<i>Јулка Кузмановић Цветковић</i> ПЛОЧНИК – ПРОШЛОСТ УЖИВО	87
<i>Игор Јовановић</i> НЕКОЛИКО МЕТАЛНИХ ПРЕДМЕТА ИЗ ПРАИСТОРИЈСКЕ ЗБИРКЕ МУЗЕЈА РУДАРСТВА И МЕТАЛУРГИЈЕ У БОРУ	93

II

ИСТРАЖИВАЊА БАЛКАНСКИХ КУЛТУРА

<i>Ивица Тодоровић</i> САВРЕМЕНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ИСТРАЖИВАЊА ЕТНОГЕНЕТСКИХ ПРОЦЕСА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ – Илустративни пресек са нагласком на новим могућностима	109
---	-----

<i>Оливера Васић</i>	
СПЕЦИФИЧНОСТИ ИЗВОЂЕЊА ИГРЕ „ПОЛОМКА” У СРБИЈИ	127

III

ТЕОРИЈСКЕ И МЕТОДОЛОШКЕ НЕДОУМИЦЕ

у истраживању и тумачењу народне културе

<i>Сретен Петровић</i>	
ТИМАСО МАЈОРИ И ТИМАСО МИНОРИ КАО ВИСОКИ, ГОРЊИ И ДОЊИ	
ТИМОК	143
<i>Недељко Богдановић</i>	
ЗАВИЧАЈНИ ИДИОМ КАО КОНСТРУКТИВНИ ФАКТОР ОНОМАСТИЦИ. .	153

ХРОНИКА

Осврти и прикази

Књиге које заслужују добродошлицу

<i>Црна Река</i> . Насеље, порекло становништва, обичаји. Репринт издање. ЈП	
<i>Службени гласник</i> и САНУ, књ. 22, Београд, 2012. (Љубиша Рајковић	
Кожељац)	161
<i>Тимок Заглавак, Буџак, Сврљиг</i> . Насеља, порекло становништва, обичаји.	
Репринт издање. ЈП <i>Службени гласник</i> – САНУ, књ. 23, Београд, 2012.	
(Љубиша Рајковић Кожељац)	162

Књиге о народним говорима као културолошке принове

Радосав Стојановић: <i>Црнотравски речник</i> , Институт за српски језик, САНУ,	
Београд 2011 (Ана Савић Грујић)	163
Недељко Богдановић: <i>Поетски речник Гордане Тодоровић</i> , Алтера, Београд	
2011 (Марија Митић)	165
Славољуб Виденовић: <i>Наше Равно Бучје</i> , 1–2, Народна библиотека	
„Његош“ Књажевац 2012 (Недељко Богдановић)	166
Бранислав Стојадиновић: <i>Књажевачки кафански живот између два светска</i>	
<i>рата</i> ; Народна библиотека „Његош“ Књажевац 2012 (Недељко Богдановић) .	167
Драган Лилић: <i>Лексика и фразеологија у прози Слободана Џунића</i> , Филозофски	
факултет у Косовској Митровици, 2012 (Слађана Степановић Николић)	168
Владета Р. Кошутић: <i>Док су солунци још говорили</i> , Чигоја штампа, Београд	
2011 (Јелена Младеновић)	169

Две књиге „из торлачију“

Славиша Цветковић: <i>Приче из Торлачију</i> (2010); Љиљана Петровић:	
<i>Торлачће незгодије</i> (2012); Завичајно друштво Тимочана-Торлака	
Минићево (Недељко Богдановић)	170
Милан Милосављевић: <i>Привреда општине Књажевац 20. века</i> , Народа	
библиотека „Његош“, Књажевац 2012 (Недељко Богдановић)	171

Одлуке Етно-културолошке Радионице	172
---	-----

Нови сарадници зборника	172
--	-----

In memoriam: Томислав Петковић (Сретен Петровић)	173
---	-----

Спонзори	175
---------------------------	-----

Contents

Foreword 11

I

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH

Vladimir P. Petrović, Vojislav Filipović
NEW RESULTS OF THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE SITE
TIMACUM MAIUS NEAR SVRLJIG DURING 2012 15

Ivana Stojanović
REMAINS OF ANIMALS AT THE SITE NISEVAC – *TIMACUM MAIUS*
NEAR SVRLJIG 19

Gordana Jeremić
ON THE EIGHTIETH YEARS O SYSTEMATIC RECOGNITION
OF THE MUNICIPALITY OF SVRLJIG – Unpublished data for
topographic map of the area 27

Sanja Pilipović
CONTRIBUTION TO STUDYING AGRICULTURE IN THE AREA
OF THE WHITE TIMOK IN ANTIQUE TIMES 39

Sofija Petković, Nataša Miladinović-Radmilović
SOME EXAMPLES OF THE FUNERARY CULT AT LATE ANTIQUE
NECROPOLIS IN RAVNA (*TIMACUM MINUS*) NEAR KNJAŽEVAC 47

Dragana Grbić
ROMAN MILITARY PHYSICIANS IN MOESIA SUPERIOR 61

Aleksandar P. Bulatović
ON FUNCTION AND USE OF THE “STOVE MODEL” FROM THE SITE
OF EARLY BRONZE PERIOD IN THE CENTRAL BALKANS 67

Dragan Milanović, Petar Milojević
LATE NEOLITHIC SITES IN HE AREA OF ALEKSINAC: NATURAL
ENVIRONMENT AND ECONOMY POTENTIALS 73

Slaviša Perić, Đurđa Obradović, Olga Perić
REVISIONAL ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE NEOLITHIC
ITE SLATINA TURKISH FOUNTAIN IN DRENOVAC NEAR PARACIN. . . . 83

Julka Kuzmanović– Cvetković
PLOČNIK – LIVE PAST 87

Igor Jovanović
SOME METAL OBJECTS FROM THE PRE-HISTORICAL COLLECTION OF THE
MUSEUM OF THE MUSEUM OF MINING AND METALLURGY IN BOR. . . . 93

II

RESEARCH OF THE BALKAN CULTURES

Ivica Todorović
CONTEMPORARY PERSPECTIVES OF THE RESEARCHES INTO
ETHNOGENETIC PROCESSES IN EASTERN SERBIA – An
illustrational cross section with an emphasis on new possibilities 109

Olivera Vasić

PARTICULARITIES OF PERFORMING THE DANCE „POLOMKA“ IN SERBIA. . 127

III

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL DOUBTS IN RESEARCH AND INTERPRETATION OF THE FOLK CULTURE

Sreten Petrović

TIMACO MAIORI AND TIMACO MINORI AS UPPER AND LOWER TIMOK . 143

Nedeljko Bogdanović

HOMELAND IDIOM AS A CONSTRUCTIVE FACTOR OF ONOMASTICA. . . . 153

CHRONICLES

Reviews and retrospectives

Books that deserve to be welcomed

Crna Reka, Settlement, Origin of Inhabitants, Customs, reprint edition,
JP *Službeni glasnik*, SASA, book 22, Belgrade 2012 (Ljubiša Rajković Koželjac) . 161

Timok, Zaglavak, Budžak, Svrљig, Settlements, Rituals, reprint edition,
JP *Službeni glasnik*, SASA, book 23, Belgrade 2012 (Ljubiša Rajković Koželjac). . 162

Books on folk speeches as cultural progeny

Radosav Stojanović: *Dictionary of Crna Trava*, Institute of Serbian Language,
SASA, Belgrade 2011 (Ana Savić Grujić). 163

Nedeljko Bogdanović: *Poetical Dictionary of Gordana Todorovic*, Aletra,
Belgrade 2011 (Marija Mitić) 165

Slavoljub Videnović: *Our Ravno Bucje*, 1–2, Narodna biblioteka “Njegoš“,
Knjaževac 2012 (Nedeljko Bogdanović). 166

Branislav Stojadinović: *Inn life in Knjaževac between the two world wars*;
Narodna biblioteka “Njegoš“, Knjaževac 2012 (Nedeljko Bogdanović) 167

Dragan Lilić: *Lexical Items and Phraseology in Prose of Slobodan Džunić*, Faculty
of Philosophy in Kosovska Mitrovica, 2012 (Sladana Stepanović Nikolić). 168

Vladeta R. Košutić: *While the Solun Soldiers were Telling*, Čigoja štampa,
Belgrade 2011 (Jelena Mladenović). 169

Two books “iz torlačiju“

Slaviša Cvetković *Tales from Torlačiju* (2010), and Ljiljana Petrović *Torlace*
Inconveniences (2012); Zavičajno društvo Timočana-Torlaka Minićevo
(Nedeljko Bogdanović) 170

Milan Milosavljević: *Economy of the county of Knjaževac of the 20th century*,
Narodna biblioteka “Njegoš“, Knjaževac 2012 (Nedeljko Bogdanović) 171

Decisions of the Ethno-Cultural Workshop. 172

New associates in the Ethno-Cultural Annuals. 172

In memoriam: Tomislav Petković (1935–2012) (Sreten Petrović) 173

Sponsors 175

ВОЈНИ ЛЕКАРИ У ГОРЊОЈ МЕЗИЈИ¹

У раду је поправљено читање и предложено нешто другачије тумачење једног врло занимљивог, недавно објављеног натписа северске епохе из Ниша чији је дедикант један лекар (*medicus*). Узимајући у обзир речите епиграфске паралеле и сведочанства из Горње Мезије, он може бити у вези *cohors I Dardanorum* која је од времена Марка Аурелија била стационирана у Наису.

Кључне речи: латинска епиграфика, Горња Мезија, *Naissus*, *medicus*, *cohors I Dardanorum*.

Интересантан споменик нађен је у Нишу 1984. године, чији су текст и фотографије публиковани 2001.² У питању је врло лепа ара, 95 x 45,5 x 35,5 cm, натписно поље 35 x 43 cm, висина слов 3,5–4 cm. Са бочних страна изведени су рељефи Асклепија и на супротној страни Хигије са Телефом. Аутор помиње да се на споменику виде трагови црвене боје.³ Међутим, када је у питању читање натписа, а затим и његово тумачење, има места интервенцијама.

Текст натписа треба разрешити на следећи начин:

Pro salutem (!) d(omini) n(ostri) ? | L(uci) Septimi Severi Pii | Pertinacis Aug(usti) et | Imp(eratoris) M(arci) Aur(elii) Antonin(i) | [[e.g. P(ubli) Sept(imi) Getae Caes(aris)]] <<Pii Aug(usti) et Iul(iae) | Dom(nae) Aug(ustae) m(atris) c(astrorum)>> || Claudius Magnus medi(cus) || Ascle|pio || Hygia.

У првом издању, ред 1 прочитан је *Pro salutem d(ivi) m(aximi)*. У сваком случају, разрешење *d(ivi)* није могуће, пре свега због логике натписа који је подигнут *pro salute*, тј. за здравље: то би, дакле, значило за здравље божанског (тј. покојног) цара. Осим тога, аутор натпис датује у 202. годину, а у то време је Септимије Север дакако био жив. У обзир би могла доћи реституција *pro salutem (!) d(omini?) m(aximi?)*. За *domini maximi* постоје слични примери, додуше нису ни директни, ни бројни, нпр.: (*AE* 1985, 881a-c) [*m*]aximi fortissim[i]; *BCH* 1954, 120: *pro salute et inco|lunitate dom(ini) nos|tri maximi fortis|[s]imique*; *CIL* VII 837: *Pro salute | d(omini) n(ostri) maximi ac | fort(issimi) Imp(eratoris)*.

Формулација која је уобичајена јесте *domini nostri / dominorum nostrorum*. Сходно томе, могло би се, можда, претпоставити да је крајње *M* у реду 1 урезано грешком уместо *N*: *d(omini) n(ostri)*, што није непривлачно, ако се рачуна са

¹ Чланак је резултат рада на пројекту Балканолошког института САНУ: „Друштво, духовно-материјална култура и комуникације у прансторији и раној историји Балкана – бр. 177012“ које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² С. Дрча 2001, са фотографијама. Натпис је поменут и код: Крунић 2004, 50 и сл. 5 на стр. 51, додуше без текста споменика и упуштања у анализу.

³ За опис споменика Дрча 2001, 20–21.

вулгарним *pro salute* (!) уместо *pro salute*.⁴ Треба приметити да испред Каракалиног имена стоји *Imperator*, док је испред Северовог оно изостало, што није сасвим уобичајено. Каракалино име представља и критеријум и за датовање.⁵ Како је већ поменуто, датум када је ара подигнута могао би се заиста везати за посету царске породице провинцији приликом повратка са истока 202. године, као и натписи из Ремесијане (Бела Паланка), *IMS IV 69–71*.⁶ Гетино име је у натпису радирано, а преко разуре урезан је текст у два реда у којима је допуњена Каракалина титулатура (*Pii Augusti*) и додато име Јулије Домне. Има простора за од прилике 12–14 словних места, сходно томе реституисали смо Гетино име: *P(ubli) Sept(imi) Getae Caes(aris)*, премда и другачије комбинације могу доћи у обзир, на пример: *et Getae nob(ilissimi) Caes(aris)*, и сл.⁷

Дедикант споменика је *Claudius Magnus, medicus*. У коментару уз издање изнета је претпоставка да је у питању цивилни лекар, будући да пише само *medicus*. Међутим, иако се у тексту изричито не помиње да је реч о војном лекару,⁸ таква се могућност мора размотрити с обзиром на контекст, тачније, на аналогне примере из исте провинције који су врло речити, и уопште, на епиграфске паралеле на које издавач, чини ми се, није обратио пажњу.

Примери где се помињу лекари војних јединица уз чије име стоји само *medicus* без афилијације (*legionis, cohortis*), као што је случај са нашим натписом, нису малобројни.⁹ Размотримо само неке од њих. У једном епиграфском споменику из доњомезијске Монтане (*CIL III 7749*), међу војницима вексилације легије XI *Claudia*, помиње се *principalis: Aurelius Artemo*, такође само *med(icus)*. Затим, инструктиван је још један натпис из Доње Мезије (*AE 1998, 1134*), који је нађен у валетудинарију логора у Новама, где је боравила легија I *Italica*,¹⁰ посвећен Ескулапу и Хигији. Дедикант натписа, лекар *Aelius Macedo*, такође је ословљен само као *medicus*.¹¹ Предложено тумачење да је овде у питању цивилни лекар који ради у војној болници чини ми се натегнутим. Наиме, контекст је недвосмислено војнички; затим, дедиканти других натписа који су нађени на истоме месту активни су војници или ветерани.¹²

⁴ Mihaescu, 248–249, § 241.

⁵ *Terminus post quem* је 198. година када Каракала постаје *Augustus*, а Гета *Caesar*. (уп. Kienast 2004, 162–164), Гета постаје *Augustus* 209. односно, према новијем тумачењу у јесен 210. (о томе в. Лома 2010, 217, нап. 227 са литературом), од када се ословљавају *AUGGG (Augusti tres)* (са неким ранијим изузецима, уп. J. Fitz, *Alba Regia* 17, 49–58).

⁶ Уп. Лома 2010, 228–229, нап. 262.

⁷ Уп. нпр. *AE 1907, 202*.

⁸ За лекаре у римској војсци в. нпр. Davies 1969.

⁹ Уп. нпр. *ILS 2194; CIL III 3423; 3583; CILVIII 2834; AE 1953, 246, AE 1969/70, 291; AE 1975, 634* цит. код Aparaschivei 2012, 106, нап. 63.

¹⁰ О валетудинарију у Новама, који је један од боље истражених в. Kolendo 1998; и, најскорије, Aparaschivei 2012, 110–113 са литературом.

¹¹ Kolendo 1998, 55–71 = *AE 1998, 1134*, уп. натписе *AE 1998, 1130–1137*.

¹² Уп. претходну напомену (тако мисли и Aparaschivei 2010, 144), уп. Gui 2011, 116 са нап. 10. Војни лекари у Доњој Мезији: Aparaschivei 2010, 143 нап. 23 *ISM V, 103* (= *CIL III 6203*), 170 (= *CIL III 6205*), 299 (= *CIL III 7517*); *AE 1995, 1350*; у Дакији: Gui 2011.

Не може се заобићи не само чињеница да је у трећем веку број војничких натписа у Наису врло велики,¹³ већ и, што је важније, да је ту био смештен војни гарнизон. У време када је споменик подигнут, на том месту боравила је кохорта *I Aurelia Dardanorum*. Та јединица формирана је у време Марка Аурелија, 169. године, истовремено када и хомонимна *cohors II Dardanorum* смештена у Равни, затим и две кохорте I и II *Aurelia nova*.¹⁴ Ове јединице су обезбеђивале путеве који су водили у горњомезијске руднике и имале су важну улогу у одбрамбеном систему.¹⁵ О присуству јединице *cohors I Dardanorum* у Наису говоре два натписа, *IMS IV 32: C. Iul(ius) Severus | mil(es) coh(ortis) I Aur(eliae) | Dard(anorum) vix(it) an|n(os) XLVII Iul(ius) Var|anus filio pi|[entissimo ---?]* | [--- и натпис *IMS IV 94: D(is) M(anibus) | Aur(elius) Atti|anus mil(es) | coh(ortis) --- Au|r(eliae) | D[ard(anorum)]*. Осим тога јединица је посведочена и на опекама са печатом *coh(ors) I Aur(elia) Dard(anorum) Ant(oniniana)*.¹⁶

Најбољу паралелу Магновом натпису пружа један епиграфски споменик из Равне (*Timacum Minus*). У питању је надгробни натпис лекара кохорте *II Aurelia Dardanorum* која је тамо била стационирана (*IMS III/2, 49: D(is) M(anibus) | T(ito) Ae[l(io)] Mar[tial(i) med(ico) | coh(ortis) II Aur(eliae) | Dar(danorum) | [s]tip(endiorum) | XXII mater | et Ael(ia) [L]atina | [---*. Није неумесно изнети претпоставку да је и *medicus* из нишког натписа могао бити лекар при кохорти *I Aurelia Dardanorum* стационираној, како смо поменули, у Наису.¹⁷

Даље, у једном споменику из Стојника (*IMS I 116*) помиње се *valetudinarium*¹⁸ поменуто кохорте *II Aurelia nova miliaria equitata* која је од времена Марка Аурелија била трајно стационирана на Космају, где је, као и две дарданске на југу, обезбеђивала космајски рудник:¹⁹ *Valetu|dinarium | coh(ortis) II Aur(eliae) | nov(ae) (miliariae) equit(atae) | c(ivium) R(omanorum) T(itus) Bebeni|us Iustus prae(fectus) | Imp(eratore) C[omm]odo]] | II et Vero II co(n)s(ulibus)*.

Треба поменути натписе лекара из Виминацијума²⁰ и Сингидунума²¹ и налазе који сведоче о медициноској служби, а који би се вероватно могли везати за горњомезијске легије.²² Познат је надгробни натпис лекара виминацијске легије *VII Cl(audia)* из Дробете који је у томе граду одликован од градског већа, вероватно за

¹³ В. П. Petrović, *IMS IV*, стр. 32: „Au début du IIIe siècle, le nombre d'inscriptions militaires de Naissus s'accroît de façon frappante.“

¹⁴ Dušanić 1978, 237; S. Dušanić, *IMS I*, 106; уп. П. Petrović, *IMS IV*, п. 31.

¹⁵ Dušanić 1978, 237.

¹⁶ П. Petrović, *IMS IV*, стр. 31. Уп. *IMS VI 236* (Коњух); Dušanić 1978, 241, нап. 3.

¹⁷ У чланку се помиње ова кохорта, али њу аутор није повезао са аналогним примерима из Равне (*Timacum Minus*) т.ј. лекаром хомонимне јединице који је тамо посведочен, већ је помиње у вези са титулом Јулије Домне *mater castrorum*, која јој је додељена у Сенату 14. априла 195. (Levick 2007, 41–42; за хронологију стр. xxxix.) и са чиме ова кохорта, разуме се, нема никакве везе.

¹⁸ Тј. амбуланта.

¹⁹ Dušanić 1978; S. Dušanić, *IMS I*, стр. 96 са нап. 20.

²⁰ О виминацијским лекарима има нешто више података. В. Кораћ 1986, 53 (*medicus chirurgus* легије *VII Claudia*), уп. нап. 181 и Спасић-Ђурић 2005.

²¹ Mirković 1986, 217–218: *Aeli Polycleti collurium acru(m) || [A]eli Polycleti [co]llurium genal(is) || Aeli Polycet[ti] collur(ium) nardin[um] || [Ae]li Polycet[ti] co]llur(ium) cycniu[m]*.

²² Кораћ 1986, 53–71.

неке посебне заслуге, а где је и сахрањен (IDR II, 42): *D(is) M(anibus) | M. Val(erius) M(arci) [f(ilius)] Longin(us) | med(icus) leg(ionis)|⁵ VII Cl(audia) | ornat(us) orn|[a]ment(is) decu[r(ionalibus)] | a splendid(issimo) | ordin(e) m(unicipii) H(adriani) D(robetensium) |¹⁰ vix(it) an(nis) XXIII | M. Victoriu[s] | [+2]anio et Victori[a] | [Ge]mina fil(io) pie[nt(issimo)] | p(osuerunt).²³ Затим, знамо име једног виминацијског лекара: *C. Iulius Iunianus*, који је био по свему судећи *medicus ocularius*,²⁴ као и његов колега *medicus et chirurgus ocularius*, чија је кутија са лекарским прибором нађена као гробни прилог.²⁵ Осим збрињавања болесних и повређених, лекари у војним јединицама имали су улогу при регрутацији. Приликом новачења, уосталом као и данас, вршен је медицински преглед.²⁶*

Сви примери из Горње Мезије које имамо, могу се повезати на неки начин са војском.²⁷ Болнице у модерном смислу нису постојале до касне антике, а амбуланте су углавном биле ограничене на римске војне логоре. Такође, *valetudinaria* у логорима имала су капеле (*sacella*) посвећене Асклепију и јатричким божанствима.²⁸ По свему судећи, такав је могао бити и контекст натписа из Ниша. У првом издању изнета је претпоставка да је просторија где је споменик нађен била део „светилишта посвећеног Асклепију, можда *valetudinaria (sic)*“ и да на то указују и римске терме у непосредној близини места налаза, које су истраживане током 90-тих година прошлог века.²⁹ Све то говори у прилог нашем тумачењу натписа. Ове су грађевине могле припадати логору кохорте.³⁰

Након збрињавања, болесници су били даље упућивани на лечење у бање.³¹ Стога, ако се желе тражити цивилни аспекти медицине и лечења у провинцији, треба се окренути истраживањима посвећеним античким бањама провинције. Када је у питању околина Наиса, зна се за више античких бањских комплекса.³² На овом месту згодно је поменути да резултати нових археолошких истраживања у подручју Сврљига и сврљишке котлине јасно указују на то да се у античко доба на томе

²³ Davies 1969. Лонгин носи различито гентилно име од родитеља што говори да нису добили римско грађанско право заједно. Он је вероватно добио по регрутацији у легију. Davies 1969, 87. Уп. Venea 1975, 303–306. Интересантно је и то што се у натпису наводи да је имао 23 године. (Читање је дато према аутопсији споменика).

²⁴ *IMS* II 225; Mirković 1986, 217–218: *C. Iul(i) Iuniani diab|so(ricum) (!) ad aspr(i) t(udinem) et cla(ritatem) || C. Iul(i) Iuniani croc|od(es) asp(ritudinis)*.

²⁵ Корпаћ 1986, таб. III сл. 4, црт. 10) Натписи а–б) *p(astilli) (ad) genal(is) croco(des) c) stactum*. У истом чланку (стр. 53–54) помињу се и други гробови са медицинским инструментима који су по свему судећи припадали лекарима; уп. Спасић-Ђурић 2005.

²⁶ Davies 1969, 211, 222; Aparaschivei 2012, 102, нап. 24. Провера је подразумевала и очни преглед, а тиме и присуство окуларија (*ocularii*); уп. примере из Сингидунуму и Виминацију (више, нап. 180и 181).

²⁷ У томе правцу указује и Крунић (2004).

²⁸ Уп. нпр. Kolendo 1998, 55–70 за *valetudinarium* у Новама (више, нап. 167, 168); у Дакији: Gui 2011, 118–119 са литературом (Slaveni, Micia, Inlanceni, Mehadia, Romita, Po-taissa). Уп. Baker 2000, 183–196.

²⁹ Дрча 2001, 19 нап 1 и 23 и нап. 22.

³⁰ P. Petrović, *IMS* IV, 44–45, с.

³¹ Gui 2011, 118 са литературом.

³² P. Petrović, Уп. и *IMS* IV 59, 60. (уп. *IMS* IV 105, 106, Куршумлијска бања; *IMS* III/2, 1; *Spomenik* LXXI, 1931, 274–322).

месту, које се налазило на добром положају – на путу који од Наиса води на Дунав – налазила римска бања.³³ Значајни налази стављају локалитет код Нишевца (највероватније *Timacum Maius*) на мапу античких лечилишта у Горњој Мезији.³⁴

http://columna-traiani.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_trajanssaerule/Abstract/Aparaschivei.pdf

Скраћенице

AE – *L'Année épigraphique*, Paris

IMS – *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Belgrade

CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin

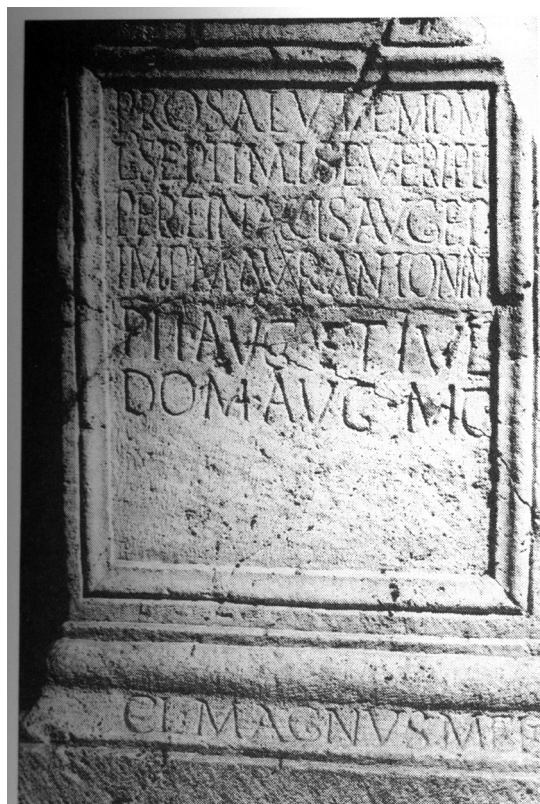
ISM – *Inscriptiones Scythiae Minoris graecae et latinae*, Bucharest

Литература

- Aparaschivei D. 2010. Being a Physician in Moesia Inferior, *Dacia* LIV, 141–156.
- Aparaschivei D. 2012. Physicians and Medicine in the Roman Army of Moesia Inferior, *Dacia* 56, 99–118.
- Backer P. A. 2000. *Medical Care for the Roman Army on the Rhine, Danube and British Frontiers in the First, Second and Early Third Centuries AD*, (PhD thesis), Newcastle upon Tyne.
- Benea, D. 1975. Un medic al legiunii a VII Claudia la Drobeta în timpul razboaielor marcomanice, *Sargetia* 11–12, 303–306.
- Davies, R. W. 1969. The Medici of Roman Armed Forces, *Epigraphische Studien* 8, 83–99.
- Дрча С., Claudius Magnus Medicus, *Зборник Народног музеја Нису*, 10, 19–25.
- Dušanić S. 1976. Mounted Cohorts in Moesia Superior, *Akten des XI. Internationalen Limeskongresses, Székesfehérvár*, Budapest, 237–46 = S. Dušanić, *Selected Essays in Roman History and Epigraphy*, Belgrade 2010, 564–571.
- Gui, M. 2011. Evidence for Medical and Personal Care in the Case of the Roman Army in Dacia, *Ephemeris Napocensis* XXI, 115–130.
- Kienast, D. 2004. *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt.
- Kolendo J. 1998. Inscriptions en l'honneur d'Esculap et d'Hygia du Valetudinarium de Novae, *Archaeologia* 49, 55–70.
- Кораћ М. 1986. Medicus et chirurgus oculusarius из Виминацијума, *Старинар* 37, 53–71.
- Крунић, С. 2004. Организација медицинске службе у горњој Мезији у светлу налаза из Сингидунума, *Годишњак града Београда* LI, 2004, 51, 41–56.
- Levick, B. 2007. *Julia Domna. Syrian Empress*, London / New York.
- Лома С. 2010. *Клаудије Гал и Северови нови сенатори: истраживање из епиграфике, просопологије и римске политичке историје деведесетих година II века*, Београд.
- Mihăescu, H. 1978. *La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe*, Paris.
- Mirković M. 1986. Zwei neue Stempel von Augenärzten aus Obermösien“, *ZPE* 64, 217–218.
- Petrović V. / Filipović V. / Milivojević S. 2012. *La région de Svrlijig en Serbie orientale – préhistoire, antiquité et moyen âge / Сврљишка област у праисторији, антици и средњем веку*, Београд.
- Спасић-Ђурић, Д. 2005. Гроб лекара из Виминацијума, *Гласник САД* 21, 281–292

³³ О томе у раду у припреми: V. Petrović / V. Filipović, чији сам текст имала прилику да видим захваљујући љубазности аутора.

³⁴ Petrović / Filipović / Milivojević 2012, и посебно стр. за медицинске инструменте који су пронађени на локалитету.

Dragana Grbić

ROMAN MILITARY PHYSICIANS IN MOESIA SUPERIOR

The article offers a reinterpretation of a recently published inscription of a *medicus* found at *Naissus* in 1984. The altar is set up for the health of the emperor Septimius Severus and his sons, Caracalla and Geta which may be dated to AD 202 (cf. inscriptions from *Remesiana* *IMS* III/2, 69–71). The text of the epigraph reads as follows: *Pro salutem (!) d(omini) r(n) (ostri) L(uci) Septimi Severi Pii | Pertinacis Aug(usti) et | Imp(eratoris) M(arci) Aur(elii) Antonin(i) | [[P(ubli) Sept(imi) Getae Caes(aris)]] <<Pii Aug(usti) et Iul(iae) | Dom(nae) Aug(ustae) m(atri) c(astrorum)>> || Claudius Magnus medicus || Asclepio || Hygia*. It may be supposed that the physician from *Naissus*, *Claudius Magnus*, was attached to the *cohors I Dardanorum*, garrisoned there from the time of Marcus (the unit was raised in AD 169 cf. Dušanić 1978; attestations in *Naissus*: *IMS* IV 32 and 94; P. Petrović, *IMS* IV, p. 31). It has a very close analogy in the funerary inscription (*IMS* III/2, 49) of a *medicus cohortis II Dardanorum* from *Ravna (Timacum Minus)* and another, from *Kosmaj (IMS* I 116), mentioning a *valetudinarium* of the *cohors I Aurelia nova miliaria equitata*.